

Monitor ISH (2008) , X/1, 7-21
1.01 Izvirni znanstveni članek
prejeto: 20. 8. 2008, sprejeto: 30. 8. 2008

KARMEN MEDICA¹

Identiteta migrantov: med integracijo in asimilacijo v luči paradoksov sodobnosti

Izveček: Vsenavzoči migracijski vplivi v današnji družbi vse bolj opozarjajo, da je sama migracijska terminologija postala politično nevarna in konceptualno neuporabna. Kljub rasti sredstev za premagovanje razdalj in nepomembnosti časa pa se večajo meje nadzorovanega gibanja. Hiter prenos kapitala in regulirana hitrost dela sta značilni za zahod, o katerem vlada prepričanje, da je prostor, kjer ni omejenosti gibanja (EU), vendar je vse jasnejše, da je gibanje v modernem svetu rigorozno regulirano z utesnjujočo matrico ekonomske, politične, spolne ter kulturne identitete in pripadnosti.

Ključne besede: migracije, integracijska asimilacija, prostor, čas, spol, varnost

UDK: 314.7:316.7

Migrant Identity: Between Integration and Assimilation in the Light of Contemporary Paradoxes

Abstract: The ubiquitous influence of migration processes in contemporary society calls attention to the fact that migration terminology has become politically dangerous and conceptually inapplicable. Despite the rapidly developing means of transport and the insignificance of time, there is an increasing control of movement. The West, which is popularly believed to be free of restriction on movement (the EU), is admittedly characterised by fast capital transfer and a regulated work tempo, but there is a growing awareness that movement in the modern world is rigorously regulated with a restrictive matrix of economic, political, gender, and cultural identities and affiliations.

Key words: migration, integrative assimilation, space, time, gender, security

¹ Dr. Karmen Medica je koordinatorica študijske smeri socialna antropologija na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani in predavateljica na Fakulteti za humanistične študije v Kopru. E-naslov: karmen.medica@guest.arnes.si.

Nothing is more revealing than movement.

Martha Graham (1894–1991), plesalka in koreografinja

MIGRACIJE IN IDENTITETE – TERMINOLOŠKE IN POMENSKÉ DILEME

Migracija je v klasični socialni teoriji bila opredeljena kot kritična sila, razumevanje pa je bilo omejeno z dvema faktorjema: z restrikcijo identitete migrantov s strani moških priseljencev ter z dejstvom, da je migracija proces zaznamovan z opozicijami: npr. tradicija : modernizacija, podeželje : mesto ali geografija posamezne regije v nasprotju z državnimi mejami.

Regulacija selitev se je stopnjevala v 18. in 19. stoletju, ko so se spreminjale tudi mnoge nacionalne meje. Izum potnega lista in vse bolj izražena kontradiktornost nacionalnih ideologij sta vse selitve še dodatno oteževala.

Politični mehanizmi selitve ljudi zaradi zaposlovanja so bili še najpodobnejši vojaškim operacijam. Tradicionalna predstava vdanosti in pripadnosti se je preoblikovala, ko so se področja imigriranja in emigriranja definirala glede na državne meje, prebivalci posameznih območij pa so se vse bolj identificirali v skladu z državljanstvom. Vse države so poskušale kontrolirati, omejevati ali selekcionirati migracijske tokove preko svojih meja. Te omejitve so bile formulirane v skladu z načelom, da državna skupnost potrebuje zaščito. V obdobju nacionalnih držav je bila migracija razumljena kot človeški proces gibanja preko meja nacije. Vprašanje izvora in destinacije je postalo ključnega pomena, državljanstvo in izgnanstvo pa kategoriji, ki determinirata bodisi vključitev ali izključitev iz nacionalne države.

Ob koncu 20. stoletja so postajale migracije vse kompleksnejša izkušnja in so pridobivale novo podobo. Vse bolj je izstopala povezava migracij z destabilizacijo tradicionalnih skupnosti in s spremembami v družbenih odnosih. Tovrstna "drugačnost" po besedah Kraljeve v nacionalističnem diskurzu postane totalizirajoč, prvinski označevalec, ki služi kot argument za zavračanje soobstoja oziroma mešanja različnih rasnih ali etničnih skupin oziroma posameznikov ... Ravno njihova "drugačnost", podkrepljena s tezo o "različnosti kultur in njihovem medsebojnem neskladju", je eden poglavitnih argumentov zoper priseljevanje in integracijo tujcev v nove družbe.²

² Kralj, 2008, 170.

Danes ima izraz migrant še vedno ambivalenten pomen; vse manj vsebuje pozitiven prizvok kozmopolitizma in avanture, vse bolj pa prizvok, ki tujce, azilante in migrante povezuje z negotovostjo, strahom in nevarnostjo. Slednje pri-
našajo tisti, ki pridejo kot začasni delavci, ali obiskovalci, se pa naselijo za vedno. Tovrstna stereotipizacija ne zahteva le politične ocene, ampak vse bolj spoznavanje odnosov med državljani in nedržavljan, med legalnimi migranti brez državljanstva in ilegalnimi migranti brez kakršnih koli pravic. Lahko bi navedene relacije percipirali tudi drugače – če postavimo kot izhodišče dejstvo, da smo vsi na neki način posledica migracijskih gibanj in sprememb, kako naj potem ločimo eno od drugega – državljane od nedržavljanov, migrante od nemigrantov?

IDENTITETNA VEČPLASTNOST

Identiteta se je skozi celotno obdobje modernosti vedno obravnavala kot problem, v času postmoderne pa ta "problem" še bolj izstopa. Identiteta se rekonstruira in ponovno definira, danes postaja prosto izbrana igra, teatralna predstava jaza, meni Bauman.³ Če kdo identiteto po lastni volji radikalno spremeni, lahko to privede do izgube nadzora. Tovrstna ambivalentnost identitete opozori, da se danes o njej in problemih v zvezi z njo govori bolj kot sploh kdaj, pogled nanjo pa je bistveno spremenjen.

Predvsem gre za identificiranje, ki je prepleteno z vse večjo fragmentarnostjo in diskontinuiteto. Vsi promovirajo razdaljo med individualnim in drugim – drugo je primarno objekt estetike in ne moralnosti, odgovornosti. Neudeležba in izogibanje predanosti, promovirana od postmodernističnih strategij, imata posledice, poudarja Bauman.

V percepciji in apercipiji prostora se nam v vsakdanjem življenju nenehno reaktualizirajo vprašanja identitete. Identitete se s tem ne postavljajo v prostor preteklosti niti v sedanji življenjski prostor. Veliko bolj se poudarjajo socialno-politični tokovi in meje, ki sestavljajo prostorsko razporeditev, s čimer se kreirajo in reflektirajo naše identitete. Prostor postaja transformacijska sila in poleg tega področje, ki se spreminja z interakcijami.

V sodobno mišljenje je identiteta vstopila kot individualna naloga, posameznik pa mora pot iz negotovosti najti sam. Vendar pri tem vseeno ni prepuščen samemu sebi, saj mu pri tem pomaga cela množica profesionalcev, ki naj bi pre-
mogli "superiorno" znanje o tem, kako pridobimo in zadržimo identitete.

³Bauman, 1996, 18–36.

Razdrobljene identitete so nemalokrat rezultat posameznikove svobode do izbire in njegove odvisnosti od strokovnega vodenja. Tovrstno identificiranje ima za migrante še posebej "grenak priokus", meni Bauman.⁴

Migrant je tudi tukaj v večplastnem razcepu, kako obdržati prejšnjo identiteto, jo prilagajati novim razmeram, jo zamenjati, spremeniti, prilagoditi, se razvijati in napredovati v novem okolju.

Doreen Massey⁵ pravi, da sta družba in prostor neločljiva ter medsebojno vplivata drug na drugega. Prostorske ureditve se kažejo v družbeni delitvi rase, razreda in spola, poleg tega pa je koncept prostora pogosto predstavljen skozi spolno razlikovanje, kar je sprožilo feministične poglede na dualizem prostora in časa. Ob tem se odpira še dimenzija koncepta prostora in ženske, ki je pogosto podrejena glede na dinamični koncept časa in moškega. Avtorica pravi, da je ta dihotomija povezana z mnogimi razlikami med spoloma v naši družbi in karakteristikami, povezanimi s spoloma, ter z dojemanjem medsebojnih odnosov. V tem kontekstu moramo še omeniti, da so vse identitete formirane zaradi razdelitve prostora in dejstva, da identiteta ne more biti polarizirana oziroma omejena.

V migracijskih zgodbah ženske v glavnem niso bile prikazane kot aktivne udeleženke, ampak so bile postranskega pomena. Bistvene so bile migracije moških udeležencev in nova prostorska naselitev kot reprezentacija novega začetka, ponovnega rojstva v času in prostoru. Omenjena perspektiva je zasenčila prisotnost žensk in s tem prezrla samo naravo družbenih sprememb. Ravno ta sprememba je ob koncu 90. let popolnoma spremenila migracijski svet, poleg tega pa so migracijski tokovi postali premočni, da bi jih prepustili spontanosti, naključnosti, samoreguliranosti.

INSTITUCIONALIZIRANO SPREMLJANJE MIGRACIJ

Leta 1990 so v skladu z *International Organisation of Migration*⁶ 80 milijonov ljudi definirali kot mednarodne migrante. In če je migrant tisti, ki ne živi v državi, v kateri je bil rojen, potem ni države, ki bi imela več kot 10 % populacije migrantov, kar pomeni, da so migranti le manjšina svetovne populacije. Leta 1995 je *United Nations High Commission on Refugees* potrdil 27 milijonov beguncev, kar je največje število ljudi brez nacionalne pripadnosti v celotni zgodovini človeštva. Zanjih

⁴ Bauman, 1996, prav tam.

⁵ Navajamo po: Doreen Massey, <http://www.unc.edu/courses/2006spring/geog/o21/001/massey.pdf>.

⁶ Navajamo po: URL: <http://www.iom.int>.

20 let število beguncev še hitreje narašča, saj jih je bilo že leta 1997 4 milijone več, kar sploh ne vključuje 24 milijonov ljudi, ki so se preselili zaradi nasilja ali preganjanja znotraj lastne države. Težak položaj beguncev, ki niso prestopili meja, dviguje mnoge polemike, ali naj bo njihov položaj obravnavan v skladu z internacionalnimi konvencijami ali v skladu s spoštovanjem pravic manjšin. Statistike rastočega števila beguncev (v katerih so celotne družine pogosto neupoštevane) nakazuje obseg in zapletenost globalnih migracij. Narašča število ljudi, ki so ostali brez domov, drugi pa doma kot nacionalne države nikoli niso imeli, npr. Kurdi, ki nimajo svoje nacionalne države. Tukaj lahko omenimo še pretrgan občutek pripadnosti tradicionalnih ljudstev, npr. avstralskih domorodcev, ki so ostali znotraj meja naroda, toda bili so razseljeni s svojega zgodovinskega območja. Če je migrant tisti, ki se je rodil izven države, v kateri živi, zakaj so potem otroci in vnuki migrantov imenovani druga ali tretja generacija migrantov?

Potencialna "invazija" migrantov, ki je bila v 50. letih napovedana od medijev in predstavljena kot grožnja družbenemu redu, ni aktivirala socialne discipline in sistematičnega spremljanja migracijskih tokov ter natančnejšega definiranja migracijskih izrazov.⁷

Za izredno kompleksne razmere v Palestini ni nobenega koncepta, ki bi opisal fenomen izgnanstva brez selitve, niti ni natančne definicije migranta kot nekoga, ki živi izven svoje države rojstva. Spodletela akomodacija beguncev, ki nimajo državljanstva, in tradicionalna ljudstva, ki so bila preseljena z lastne zemlje, sta tipična primera omejenosti definicije migracij. Identifikacija z migracijo se pogosto nadaljuje še dolgo po koncu fizičnega dejanja. Najpomembnejši del definicije migracijske problematike je učinkovanje nacionalnih držav kot regulatorjev vstopov preko državnih meja.

Nekateri narodi zapirajo meje za migrante in begunce, npr. Iran, ki že ima 4 milijone beguncev; padec državnega reda ene regije vpliva na stabilnost druge, predvsem zaradi nekontroliranega prisiljevanja in iskanja varnosti. Migracija ne more biti več le začasna niti ne zgolj negativen proces moderne družbe, prav tako migrant ne more biti več predstavljen samo kot sociološko-antropološka kategorija preseljenca, izseljenca, marginalca.

Breme konfliktov je pogosto naloženo državam, ki imajo najmanjšo sposobnost nositi ga. Malavi, Etiopija in Kenija so npr. države, ki so mnogo bolj pomagale migrantom kot bogate zahodnoevropske države. Slednje so po drugi sveto-

⁷O tem: Medica, 2007.

vni vojni imele možnost določanja pravic beguncev in tudi odgovornost do svetovne populacije – in prav te zapirajo vrata pred begunci in azilanti. Kljub zavedanju, da imajo nekateri sociološki problemi globalni vpliv, pa dominirajoče politične reakcije na migracije sovpadajo v glavnem z nacionalnimi koristmi posameznih držav. Imigracijske državne politike so kontrolirane ne glede na pravico do tega in se skladajo z ekonomskimi interesi skupnosti, kar je kontradiktorno in tudi nekoristno. Pogoji za gostoljubnost do tujca ne bi smeli temeljiti na njegovi prejšnji identiteti niti na potencialni koristnosti, temveč bi morali biti neodvisni od pričakovanja integracije v skupnost.

Rasistične ideologije proti migrantom in beguncem pridobivajo vse večji vpliv v zahodnih državah. Ob tem se politični vodje izogibajo vsakršnim moralnim premislekom glede določanja nacionalne politike o migrantih. Vztrajna vera, da mora vladna politika odsevati nacionalni ekonomski interes, še vedno prevladuje pred idejo morale, etike, človeških pravic. Ščitenje lokalnih skupnosti pred globalnimi problemi je bila značilnost politične prakse, ki se je kot legitimna pojavila, četudi je vključevala odločitve, ki so bile v nasprotju z načeli pravice.

Breme dolga v tretjem svetu je jasni dobiček bank zahodnega svet, kar stimulira nove tokove globalnih migracij in izvaja še večji pritisk na politiko nacionalnih meja. Popolne mejne kontrole do sedaj ni mogla imeti nobena država. Vsak poizkus restrikcije migracijskih tokov proizvede večjo inovativnost in prožnost ilegalnih metod. Nacionalne države so premajhne za velike težave trenutnega življenja in prevelike za majhne probleme, ki jih je vedno več.

Glavni vzrok, ki je spodbudil ljudi v preseljevanje, je tako ekonomska nuja kot tudi večji ekonomski dobiček, poleg tega pa so za delodajalce migranti vedno pomenili poceni delovno silo na tržišču. Identiteta migranta se je bolj ali manj utrdila v podobi poceni delavca. Vendar tovrstna definicija ni nujno tako enostavna. Pojavlja se vprašanje o tem, kakšna sploh mora biti razdalja, ki jo človek naredi, da ga lahko definiramo kot migranta – ali so le državne meje tiste, ki jih preide migrant, ali so znotraj teh tudi “nevidne” meje? Ali so ekonomski razlogi ključnega pomena za migracijo ljudi ali pa so migracije stimulirane tudi s sanjami in željami po kulturnem napredku in intelektualnem razvoju? V ospredju je razlikovanje med namernim in nenamernim premikom/gibanjem. Razlikujemo lahko med tistimi, ki so bili prisiljeni zapustiti domovino in med tistimi, ki so bili izgnani. Nekateri avtorji, med njimi tudi Philip Corrigan⁸ poudarjajo primerja-

⁸O tem: Castels, 1998.

vo med migrantom in sužnjem. Oba pojma bi namreč lahko označevala nesvobodno delovno silo, ki se je znašla v prisiljenem gibanju. Tudi Stephen Castles⁹ se strinja, da je primerjava med migranti kot delovno silo oziroma "nesvobodnimi delavci" in sužnji iz časa kolonializma kar primerna. Zdravstvene in zakonske pravice migrantov so praviloma omejene, ravno tako delovne pogodbe, pogosta je tudi izločenost iz posameznih poklicev, visokih položajev in funkcij. Sploh pa številne politične preusmeritve novega svetovnega reda (npr. globalizacija, EU, deindustrializacija na zahodu) radikalno spreminjajo vzroke za migracijska gibanja in ustvarjajo nove ovire za migriranje. Spremenile so se tudi kategorije, po katerih smo lahko definirali pojem delavskega migranta. Tudi navidez enostavna razlika med ekonomskim migrantom in političnim prebežnikom lahko pomeni za enega deportacijo, za drugega pa azil. Lahko opazimo, kako pomembni postanejo pakti o gibanju oziroma pravica do vhoda in izhoda, ki jih je zastavil razviti svet, za vse potencialne migrante. Vse bolj retorično prisotna legalizacija migracije je postala nestanoviten izziv. Migracija namreč postane ilegalna samo takrat, ko nastanejo novi zakoni, ti pa postavijo nove *moduse vivendi*, nova pravila gibanja v nekem prostoru. Postalo je težko ločevati med ilegalnimi in legalnimi migranti, državnimi in internacionalnimi, tako na intelektualni ravni kot na pravnici. Leta 1995 je bil npr. britanski sekretar Michael Howard v stalnem konfliktu z vrhovnim sodiščem, ki je objavilo seznam držav, od katerih Velika Britanija ne bo upoštevala zahtevo po azilu, in drugih, za katere je menila, da so varne države tretjega sveta, kamor se bodo vrnil prebivalci, ki naprošajo za azil. Povečali naj bi tudi vizumske restrikcije za manj zaželenne destinacije.¹⁰

IDENTITETA IN INTEGRACIJA V KONTEKSTU SODOBNIH AZILSKIH IN BEGUNSKIH SELITEV

Z globalizacijo se je perspektiva prostora spremenila, pa tudi naše dojemanje prostora. Pojem meje je postal center teoretičnih diskusij. Meje niso samo zemljepisne označbe teritorija, temveč so sociološko postavljene linije, iz katerih lahko identificiramo različne politične in kulturne elemente. Meje so tudi spremenljive, nemška meja se je npr. pred združitvijo leta 1871 kar petkrat spremenila. Vendar prav meja razlikuje "nas" od "njih", na osnovi tega je definirana tudi naša identiteta. Izhajajoč iz tega, lahko identificiramo t. i. "druge" kot migrante, tujce,

⁹ Castels, prav tam, 1998.

¹⁰ O tem: Papasdergiadis, 2000, 51–76.

izgnance itd. Na aktualno "nacionalno vprašanje, kdo smo mi, sledi odgovor, da "mi nismo oni".

Sredi 70. let so se zmanjšale velike delovne selitve in na področju meddržavnih migracij v Evropi, če ne upoštevamo migracij elit, zaradi šolanja ali blaginje in delovnih migracij, ki jih omejitve niso zadevale, ker so vse potekale med državami ES. Izkristalizirale so se tri značilne, pogosto nasprotujoče si oblike migracijskih gibanj.

Vse bolj se je razširjalo poznejše priseljevanje družinskih članov in vračanje, pri čemer je bilo poznejše priseljevanje družinskih članov iz držav, ki so se kasneje pridružile velikemu gibanju delovnih migracij (Turčija), bolj množično in trajno kakor priseljevanje iz južne Evrope, kjer je dolgoročno prevladovalo vračanje (Grčija).

Potem se je stopnjevalo tudi zakonito migriranje pretežno zunaj evropskih priseljencev, t. i. turistov, zaradi nezakonitega zaposlovanja. In k tretji obliki priseljevanja lahko prištejemo prosilce za azil iz tretjega sveta, pozneje pa vse bolj tudi iz vzhodne Evrope.¹¹

Različne vrste priseljevanja pri azilski in begunski migraciji je v srednji, zahodni in severni Evropi določalo več faktorjev. Pomembna je bila prostorska bližina med izhodiščnim prostorom in območjem priselitve. Slednje je relativizirala globalna zgoštev prometa sistema, hkrati pa moramo upoštevati ločujoči učinek železne zavese. Smeri migriranja so še vedno določale gospodarske, politične, kulturno-zgodovinske povezave in jezikovni mostovi, ki so pretežno nastali v kolonialni zgodovini. Še posebno učinkovite so bile migracijske tradicije, ki so jih ustvarile verižne selitve in omrežja v ciljnih prostorih, ki so izhajali iz kolonialnih, postkolonialnih, t. i. "etničnih" migracij in delovnih selitev (tudi po omejitvi verižnih selitev, in sicer kot poznejše priseljevanje družinskih članov).

Vsemu temu se je pridružila še različna ekonomska in socialna privlačnost sprejemnih držav. Slednje so kot samostojen dejavnik pogosto precenjevali. To je dalo povod za problematične, zastraševalne ukrepe, namenjene proslcem za azil, ki naj bi zmanjšali domnevno privlačnost sprejemnih razmer. Dejansko je bila ta privlačnost močno odvisna od informacij, ki so krožile po migracijskih omrežjih, poleg tega pa jo je nenehno zmanjševal še neizogiben dejavnik vpliva (različno radikalna in spreminjajoča se azilska politika in azilskopravna praksa ciljnih držav, ki sta se deloma opirali na zastraševanje oz. zmanjševanje dejavnikov priv-

¹¹ Bade, 2005, 388–418.

lačnosti). Zato so lahko prosilci za azil privlačne gospodarske in družbene razmere v kakšni državi izrabili le deloma ali pa sploh ne, in sicer zaradi omejitev svobode gibanja, delovnih prepovedi in nastanitve v zbirnih centrih z družbeno prehrano itn.¹² Od poznih 70. let se je število prosilcev za azil v Evropi vsako leto občutno povečalo, leta 1980 je prvič preseгло prag 100.000, pri koncu leta pa je naraslo na več kot 150.000.¹³

V 80. letih je sprva počasi, po sistematičnem zapiranju "trdnjave Evrope" na naddržavni ravni pa hitreje naraščala skupina ilegalnih priseljencev, nastajale so organizirane in povezane mednarodne mreže za tihotapljenje ljudi. Nezakonito zaposlovanje v 80. letih praviloma še ni obstajalo, vsaj ne tako, kakor je bilo kasneje označeno kot "ilegalno plezanje čez priseljske zapornice", ampak kot povsem regularen "tržno usmerjeni" odgovor na spremembe v ponudbi in povpraševanju na nižjih ravneh zaposlovanja, ki so se zgodile v neformalnih sektorjih evropskih sprejemnih držav. Kljub temu se je že konec 80. let "ekonomskega begunca", ki prosi za azil, pridružila nova sovražna podoba "ilegalnega priseljence".

Med letoma 1983 in 1990 je bilo 1,7 milijona tistih, ki so v državah Evrope prosili za azil. Prevladovala je Zvezna republika Nemčija (703.318), za njo pa so bile Francija (277.474), Švedska (141.864) in Avstrija (100.330). Rezultat pa je spet drugačen, če se vprašamo po številu priznanih azilov: leta 1988 so v Nemčiji ugodno rešili 8,6 odstotka prošenj za azil, v Veliki Britaniji 21 odstotkov, na Nizozemskem pa le 7 odstotkov.¹⁴

Po letu 1989 se je sprožil val selitev, o katerem se je zdelo, da potrjuje vse strahove pred poplavo tujcev. Boj za "pravega" begunca se je že zdavnaj spremenil v boj proti prosilcem za azil, bolj ali manj načelno osumljenim prevare. Odločilna pobuda, ki je "harmonizirala" nacionalnodržavno politiko v zvezi z azilanti, je bilo odprtje notranjega trga, kar je bilo v skupnem "varnostnem" interesu sprejemnih držav. Skupaj s tem trgom je raslo nezaupanje do meddržavnih migracijskih procesov, ki so brez nadzora potekali znotraj evropskih mejah. V žargonu varnostne politike so to poimenovali "migracijska ranljivost".

¹² Npr. v Zvezni republiki Nemčiji, Papasdergiadis, 2000, 51–73.

¹³ Samo v Zahodno Nemčijo je leta 1980 prišlo več kot 100.000 prosilcev za azil. Odločilna za to sta bila kriza na Poljskem in vojaški udar v Turčiji. Več o tem: Bade, 2005, 331–400.

¹⁴ Bade, prav tam.

V kontekstu globalnih migracij so meje posameznih držav postale najbolj radikalizirana in militarizirana območja na političnih zemljevidih (t. i. obramba nacionalnih držav proti "invaziji" migrantov, ki se je začela tako v ZDA kot v Evropi, medtem ko so se začeli podpisovati sporazumi o prosti trgovini ter večji fleksibilnosti in gibljivosti delovne sile na zgoraj navedenih območjih). V Evropi je namreč več kot 12 milijonov neevropskih Evropejcev. V ZDA pa je rasa postala ena izmed najbolj problematiziranih priseljenjskih identitet. Stephen Castles in Mark Miller¹⁵ menita, da se je v zadnjem desetletju območje migracije močno povečalo. Veliko več je držav, ki so vključene v globalni migracijski sistem, pojavile pa so se tudi velike razlike v skupinah migrirajočih ljudi. Ekonomski viri in poklicne veščine migrantov so se močno spremenile in nuja po naselitvi ni več v centru migrantovih interesov. Skupina migrantov so v veliki meri tudi ženske, ki so pustile družino ter domovino, da bi za nekaj časa služile v oddaljenih deželah. Pojavljajo se pri meddržavnih migracijah in tudi znotraj same države. Na Kitajskem npr. ženske vse bolj masovno migrirajo z ruralnih območij na jugovzhodne plantaže Kitajske. Tako sta deindustrializacija zahoda in decentralizacija produkcije omogočili mobilizacijo žensk, predvsem v nizko plačanih službah. Ženske, vse bolj prisotne v migracijskih tokovih, imajo malo možnosti, da bi dobile redno zaposlitev, pravi Saskia Sassen.¹⁶

Meje so torej kot nevidne linije nacionalnih držav, ki odpirajo, a tudi zapirajo poti. Nikoli niso popolnoma zaprte, vendar tudi ne popolnoma odprte, pogosto pa so selektivne. Velikokrat se težava pojavlja tudi pri definiranju državljanstva in tujca – kdo je sploh državljan in kdo tujec. Francozi so leta 1889 enačili državljanstvo s krajem, kjer se je posameznik rodil. V Nemčiji pa so raje definirali državljanstvo po "krvi" kot po kraju rojstva. To potrjuje primer *gastarbajterjev*, ki so od 60. let prejšnjega stoletja bili vedno izpostavljeni diskriminatornim zakonom in katerih otroci niso imeli možnosti za pridobitev nemškega državljanstva.

INTEGRACIJSKA ASIMILACIJA KOT "REDČENJE KRVI"

V kompleksnem odnosu med nadzorovano asimilacijo, v imenu zaželene integracije, je ilustrativen primer, naveden v članku "Thinning blood" v časopisu *The Economist*.¹⁷ Besedno zvezo *thinning blood* je pravzaprav nemogoče direktno pre-

¹⁵ Castels, Miller, 1993.

¹⁶ Sassen, 1999.

¹⁷ Prevod angleškega izraza "thinning blood", kar je v naslovu članka, je zgolj približen,

vesti – aludira pa na nemško politiko nacionalizma, zasnovano na pomenu krvne etnične pripadnosti. Gre za proces, v katerem se pomen krvne pripadnosti narodu in vzdrževanja čiste etničnosti vedno bolj krha in izgublja.

Članek se osredotoča predvsem na turške priseljence v Nemčiji, začne pa se s tezo, da je Nemčija na področju imigracij nekje med preteklostjo in prihodnostjo, se pravi, da je status vseh ljudi, ki prihajajo iz drugih držav vmesen. Nemčija je še vedno med željo po kulturni homogenosti in potrebo po imigrantih, posebno visoko kvalificiranih, ki bi kompenzirali nizko rodnost in ohranili nemško gospodarstvo konkurenčno.

Želja po homogenosti je ostanek romantične zapuščine 19. stoletja, ko so nemški misleci, npr. Friedrich Julius Stahl, razvili idejo, ki jo dobro povzema stavek: "Bolj ko je pleme staro in čisto, bolj je lahko narod." Ta primordialistična ideja se je kmalu udomačila predvsem med pripadniki vladajočega razreda in skladno s tem je nemško državljanstvo že zelo zgodaj temeljilo na načelu krvne pripadnosti in ne mesta bivanja. Skladno s tem je Nemčija po drugi svetovni vojni doživela velik priliv tujcev z nemškimi koreninami (zlasti iz vzhodne Evrope). Kdor koli je lahko dokazal svoje nemško poreklo, je bil dobrodošel, brez razlike. Istočasno je Nemčija sprejemala precejšnje število "gastarbajterskih"¹⁸ imigrantov brez nemških korenin, za katere pa je bilo pričakovano, da se bodo vrnili domov, ko jih država ne bo več potrebovala. Od 14 milijonov *gastarbajterjev*, ki so prišli v državo med letoma 1955 in 1973, pa jih je veliko ostalo in pripe-ljalo svoje družine. Število imigrantov se je v Nemčiji povzpelo od 500.000 (po drugi svetovni vojni) na današnjih 6,7 milijona (8 % prebivalstva). Nadaljnjih 7 milijonov Nemcev je naturaliziranih priseljencev, vse to pa je Nemčijo v rekordnem času spremenilo v deželo imigrantov, podobno, kot so ZDA.

Kljub naštetemu je nemška politika šele ob koncu 90. let prejšnjega stoletja in le stežka sprejela to realnost. Strah, da bodo imigranti izkoriščali nemško socialno državo, in splošna ksenofobija sta še vedno živa, dodatno jih spremlja tudi težavna integracija. Stvari so se nekoliko začele spreminjati leta 1998, ko je oblast dobila koalicija socialnih demokratov in zelenih (pod vodstvom kanclerja

saj označuje t. i. redčenje krvi priseljencev (v tem primeru) v Nemčiji v smislu, da se z generacijami izseljencev zmanjšuje povezanost z matično državo, kulturo, tradicijo. Navajamo po: The Economist, 9. 2. 2006, http://www.economist.com/surveys/Printer-Friendly.cfm?story_id=5465143.

¹⁸ Nem. *Gastarbeiter* = gostujoči delavec.

G. Schröderja) ter sprejela zakon, ki je omogočil hitrejšo naturalizacijo. Vendar je oblast, soočena z upadanjem gospodarske rasti in z grožnjo terorizma, kmalu opustila načrte o liberalizaciji priseljevanja in se je raje osredotočila na varnostna vprašanja in izboljšanje integracije. Rezultat tega je bila npr. zahteva, da morajo vsi novi priseljenci obiskovati tečaje nemščine. Vodja "Turške hiše" (Türkisches Volkshaus), kulturne organizacije turških imigrantov v Frankfurtu, Ismail Ersan, meni, da je znanje nemščine sicer zelo pomembno, vendar da tisti, ki zanj najbolj navijajo, želijo v bistvu asimilacijo in ne integracije. Sam zagovarja idejo, da se morajo ljudje naučiti živeti drug z drugim in da morajo imeti vsi enake možnosti, kar pa še vedno ostaja oddaljen sen. Tretja generacija turških priseljencev namreč postaja vse bolj marginalizirana, ne le zaradi šolskega sistema in trga dela. Izključevanje se prične že v najstniških letih, ko se raje pridružijo turškemu nogometnemu klubu, saj jim da nemški vedeti, da tja ne spadajo. Nadaljuje se pri možnostih zaposlovanja – po končani šoli le redko dobijo možnost pripravništva ali vaještva. Raziskava Univerze v Bambergu je pokazala, da kar 15,6 % mladih tujcev v Frankfurtu ne konča šolanja (v primerjavi s 6,5 % Nemcev); veliko preveč jih šolo pusti že pri 14 letih. Krivca za to gre iskati tudi v turški skupnosti, ki se je marsikje izolirala v prave etnične gete, tako da praktično živijo sredi Nemčije, ne da bi imeli veliko opraviti z Nemci. Poleg tega turški moški vse pogostejše poiščejo žene v Turčiji, svoje otroke nato vzgajajo na tradicionalen način in jih ne naučijo dovolj nemško, da bi se lahko uspešno integrirali.

Frankfurt sicer velja za najbolj mednarodno nemško mesto, saj ima kar 40 % prebivalcev, ki so tujci ali priseljenci. Turških priseljencev je v Frankfurtu 20 %, od drugih pa je največ Italijanov in migrantov z območja bivše Jugoslavije. Večina teh, po podatkih mestnega urada za multikulturne zadeve,¹⁹ je bolje integrirana, kot bi pričakovali. Zaradi tega je Frankfurt postal izredno tolerantno mesto, ki je vedno velikodušno sprejemalo priseljence, saj se zaveda, da živi prav od svoje mednarodnosti. Omenjeni urad skrbi za serijo integracijskih programov – od jezikovnih tečajev, prevajalskih storitev do pomoči pri izobraževanju, birokratskih težavah ali pridobivanju zdravstvenega zavarovanja, obenem pa skuša tudi spremljati integracijsko stanje priseljencev.

Druga nemška mesta do svojih priseljencev ne gojijo tako pozitivnih čustev, čeprav so nekatera poskušala kopirati frankfurtski model. Kaže pa, da to ni dovolj,

¹⁹ Navajamo po: *The Economist*, 9. 2. 2006, http://www.economist.com/surveys/Printer-Friendly.cfm?story_id=5465143.

saj po mnenju ameriškega ekonomista Richarda Floride Nemčija še zdaleč ni med najbolj zaželenimi državami za najperspektivnejše migrante. V svoji knjigi *The Flight of the Creative Class* je Florida²⁰ iznašel indeks, ki meri konkurenčnost države na osnovi treh T ekonomske rasti: tehnologije, talenta in tolerance. Nemčija, piše Florida, je po "indeksu globalne kreativnosti" šele na 10. mestu. Zakon o priseljivanju iz leta 2004 ne bo pripomogel k izboljšanju stanja, saj so po njem tuji študenti, ki diplomirajo v Nemčiji, lahko izgnani tudi, če najdejo službo, visokokvalificirani delavci pa ne morejo dobiti dovoljenja za stalno bivanje. Rezultat tega je, da se število obetavnih ljudi, ki prihajajo v Nemčijo, vse bolj znižuje – v letu 2005 jih je prišlo le 900, leta 2004 še 23.000. Problem postaja vse resnejši ob podatkih, da državo zapuščajo visokokvalificirani Nemci. Med letoma 1991 in 2003 je Nemčijo zapustilo okoli 115.500 ljudi, med njimi veliko diplomiranih mladih.

Poleg Frankfurta pa poskuša te trende v pozitivno smer obrniti tudi Stuttgart, drugo na lestvici mednarodno usmerjenih nemških mest. Leta 2001 je to mesto izdalo akcijski plan, po katerem naj bi v prihodnje postalo še bolj internacionalno. Stuttgart priseljencem ponuja podobne aktivnosti kot Frankfurt, dodatno pa se trudi postati privlačen predvsem za mlade študente, ki jim nudi pomoč pri prebijanju skozi zapleteno nemško birokracijo, hkrati pa želi dvigniti rodnost in postati družinam prijazno mesto. Mladim družinam ponuja vedno več olajšav in boljše varstvo za otroke, več otroških igrišč, kolesarskih stez ipd. Wolfgang Schuster, socialdemokratski župan Stuttgarta, pravi, da ne gre za ideologijo, ampak za čisti pragmatizem. Zaveda se namreč, da mesto za nadaljnji razvoj potrebujejo oboje – tako več priseljencev kot več otrok. In če je to dobro za Stuttgart, meni avtor članka, je vredno razmisliti, ali bi bilo dobro za celotno Nemčijo. Vendar problematika priseljivanja ne kotira visoko na dnevnem redu aktualne nemške politike – omenjajo jo zgolj pod naslovom "varnost".

Lahko sklenemo, da ni bistveno drugače niti v drugih evropskih državah. Za ilustracijo pa še podatek, da po okvirnih ocenah v 50 najbolj razvitih državah migranti obsegajo 15 % celotnega prebivalstva.²¹

NAMESTO SKLEPA

Migracije so postale osrednji fenomen za razumevanje sodobnih globalnih problemov: revščine, neenakomernega razvoja, trgovine z ljudmi, multikulturalizma

²⁰ Florida, 2005.

²¹ Navajamo po: *National Intelligence Council*: <http://www.fas.org/irp/nic/index.html>.

in tudi terorizma. Danes so v temeljih ekonomskega in socialnega življenja večine držav in so zrasle do takšne forme, da nihče več ne more predvidevati različnih migracijskih pojavnih oblik, še manj pa posledic.

Vsnavajoči migracijski vplivi v današnji družbi vse bolj opozarjajo, da je sama migracijska terminologija postala politično nevarna in konceptualno neuporabna.

Kljub rasti sredstev za premagovanje razdalj in nepomembnosti časa pa se večajo meje nadzorovanega gibanja. Hiter prenos kapitala in regulirana hitrost dela sta značilna za zahod, o katerem vlada prepričanje, da je prostor, kjer ni omejenosti gibanja (EU), vendar je vse jasnejše, da je gibanje v modernem svetu rigorozno regulirano z utesnjujočo matrico ekonomske, politične, spolne in kulturne identitete ter pripadnosti.

Stereotip moškega imigranta kot kmeta v urbanem okolju je bil prototip masovne migracije v industrializirane centre zahoda v povojnem obdobju. Gledano v kontekstu globalizacije je takšen model migranta že zdavnaj preživet, imigrantski tokovi pa so vse bolj viharji, razpršeni in turbulentni, pravi Papasdergiadis.²² Avtor meni, da bi se morala literatura o migracijah bolj osredotočiti na odnos med mobilnostjo in spolom. Tako kot nekoč moški so danes ženske tiste, ki oblikujejo in preoblikujejo družinske migracijske modele.

Vsaka družba sama postavlja meje predvidenih in dovoljenih življenjskih strategij. Vse kritičnejše in militantnejše odpiramo vedno nove projekte in nove strategije, predvsem izključevanja v imenu vključevanja, asimilacije v imenu integracije, nepripadnosti v imenu pripadnosti itd. V tem je morda ena od ključnih paradoksalnosti, ki jo živimo.

BIBLIOGRAFIJA

BADE, K. (2005): *Evropa v gibanju. Migracije od poznega 18. stoletja do danes*, *cf, Ljubljana.

BAUMAN, Z. (1996): "From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity", v: Hall, S., Gay, P. du, ur., *Questions of Cultural Identity*, SAGE, London, 18–36.

CASTELS, S. (1998): "Globalization and the Ambiguities of National Citizenship", v: Baubok, R., Rundell, J., ur., *Blurred Boundaries: Migration, Ethnicity, Citizenship*, Ashgate, 223–224.

²² Papasdergiadis, 2000.

CASTELS S., MILLER M. (1993): *The Age of Migration: International Populations Movements in the Modern World*, Macmillan, London.

FLORIDA, R. (2005): *The Flight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent*, HarperBusiness, New York.

KRALJ, A. (2008): "Nezaželeni? Medijske in politične konstrukcije tujcev v Sloveniji", *Dve domovini*, št. 27, 169–190.

MEDICA, K. (2007): "Sodobne migracije in dileme varnosti", *Socialno delo*, let. 46, št. 3, 125–133.

PAPASDERGIADIS, N. (2000): *Turbulence of Migration, Globalization, Deterritorialization and Hybridity*, Polity Press, Cambridge.

SASSEN, S. (1999): "Culture beyond Gender", v: Cohen, J., Howard, M., Nussbaum, M. C., ur., *Is Multiculturalism Bad for Women?*, University Press, Princeton.

MASSSEY, D. (1994): *A Global Sense of Place, From Space, Place and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press, dostopno na internetu: <http://www.unc.edu/courses/2006spring/geog/021/001/massey.pdf>.

Mapping the Global Future, Report of the National Intelligence Council's 2020 Project, January 2005. National Intelligence Council, dostopno na internetu: <http://www.fas.org/irp/nic/index.html>.

"Thinning Blood", *The Economist*, 9. 2. 2006, dostopno na internetu: http://www.economist.com/surveys/PrinterFriendly.cfm?story_id=5465143

URL:<http://www.iom.int>